

УДК 821.161.2-23.09(092)

**ХУДОЖНЯ РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ДУХОВНОСТІ
У МІСТЕРІЇ ІВАНА ОГІЄНКА «ДО ЩАСТЯ!»**

В. П. Атаманчук, канд. філол. наук, докторант КНУ ім. Т.Шевченка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна;

E-mail: victoriaatamanchuk@gmail.com

Стаття присвячена розкриттю художньої концепції Івана Огієнка, втіленої у містерії «До Щастя!». У статті проаналізовано особливості ідейно-художнього змісту твору Івана Огієнка, визначено своєрідність художньої репрезентації через увиразнення філософського та релігійного аспектів. Визначено основний конфлікт у містерії, який базується на протиставленні земного та духовного. Досліджено форми художньої умовності, використані драматургом для розкриття особистісних суперечностей, які визначають характер конфлікту у творі. Простежено способи художнього втілення категорії духовності у містерії.

Досліджуються способи художнього відображення особистості головного героя твору Василя. Простежується, як драматург розкриває за допомогою художніх засобів, зокрема, використовуючи форми художньої умовності, процеси, які відбуваються у підсвідомості героя.

Ключові слова: містерія, Іван Огієнко, духовність, конфлікт, дійові особи, розвиток дії, художня умовність.

Вступ. Художня творчість Івана Огієнка відображає концептуальні засади його світогляду як громадського, політичного, релігійного діяча. Художнє осмислення репрезентативних для нього ідей духовності визначається цілісною філософсько-релігійною концепцією розвитку душі та процесу її багатовимірної трансформації. Драматург визначає ідейно-художні пріоритети, які обумовлюються необхідністю художньо досліджувати і утверджувати морально-етичні ідеали, що визначають рівень розвитку національної свідомості. Національна складова є незамінним атрибутом філософських, релігійних, художніх пошуків митця. Іван Огієнко звертається до жанру містерії задля осмислення глобальних проблем розвитку, становлення людської душі, визначення духовних засад та формування усвідомлених інтенцій самовдосконалення. Філософський дискурс його художніх творів, зокрема містерій, визначається фундаментальністю, оскільки Іван Огієнко художньо осмислює глибинні проблеми людського життя, пов'язані із духовним пошуком [1; 2]. Для розкриття екзистенційних проблем драматург використовує абстрактні форми і образи, що дає йому змогу через універсалізацію вирішувати їх на глибинному рівні, враховуючи водночас національну специфіку.

Актуальність обраної теми. Науковці досліджували художню творчість Івана Огієнка у різних контекстах: релігійному, літературознавчому (М. Тимошик [3; 4]), філософсько-релігійному (З. Тіменик [5; 6]), компаративному (П.Шулик [7]). Вивчення творів драматурга вимагає збалансованого дослідницького підходу, який

© Атаманчук В. П., 2017

дасть можливість врахувати художню амбівалентність через увиразнення релігійних та філософських аспектів, що визначають цілісність мистецької концепції Івана Огієнка [8; 9; 10].

Мета роботи полягає у з'ясуванні цілісної художньої концепції твору Івана Огієнка, обумовленої трансформацією категорії духовності у містерії.

Завдання роботи: визначити специфіку дослідницького інтересу до художньої творчості Івана Огієнка; з'ясувати ідейну спрямованість містерії; визначити проблематику твору; вивчити особливості художньої реалізації поняття духовності у містерії; дослідити форми художньої умовності у творі; з'ясувати особливості втілення категорії духовності у містерії Івана Огієнка через цілісне сприйняття художньої структури твору з визначенням філософського й релігійного аспектів.

Об'єктом дослідження є філософська містерія Івана Огієнка «До Щастя!», **предметом дослідження** – способи художнього втілення поняття духовності у творі.

Метод дослідження. Для з'ясування проблеми єдності художньої, філософської, релігійної площин у трактуванні поняття духовності та його видозмін у містерії Івана Огієнка «До Щастя!», які стали об'єктом вивчення, був використаний метод текстового аналізу.

Результати дослідження та їх обґрунтування. Філософська містерія Івана Огієнка «До Щастя!» фокусує увагу на основоположних проблемах існування, які визначаються пошуком, а потім і усвідомленням смислу буття. Драматург показує трансформації свідомості головного героя твору, які визначаються різним рівнем усвідомленості його призначення у земному житті. Він простежує видозміни від матеріалістичного до ідеалістичного світогляду через поглиблення розуміння смислів, якими наповнюється людське життя залежно від етапів його розвитку. Найвищий смисл, який розкривається головному героєві містерії Василю після складних зовнішніх і внутрішніх перипетій, зводиться до реалізації власної духовної сутності, що єднає його із близькими та Богом.

Засоби художньої умовності, які використовує Іван Огієнко у творі, підкреслюють значимість осмислюваної екзистенційної проблеми. Драматург показує складові частини людської сутності в абстрактних образах Серця, Розуму, Душі, Волі, Тіла, тим самим визначаючи параметри особистості Василя, що перебуває у стані невизначеності. Василь уже старий чоловік, який потерпає від хвороби та негативних емоційних станів через втрату смислу існування. Нерозуміння свого призначення та неприємні ситуації призводять до морального згасання героя, тому, коли він засинає, з'являються персоніфіковані частини його особистості, у кожній з яких є власні інтенції, що призводить до внутрішнього конфлікту.

З фрагментів подібних відчуттів складається цілісна картина його власного життя. Він починає усвідомлювати, що марно повитрачав свої сили на прагнення, від яких залишилося відчуття розчарування та виснаження: «У вас шукав собі Спасіння, / Життєві Ідеали, – / А ви, як мрячна ніч осіння, / Всі Зірочки покрали...» [2, с. 111-112].

Ідеал втрачає значимість для Василя, його уявлення про життя і факти реального життя не співпали, що призвело до болісних розчарувань: «І тихо квіточка зів'яла / Й спустила крилонька спроквола, – / Й листки опали з Ідеала, / І зуби щирить дійсність гола...» [2, с. 115]. Драматург замислюється над проблемою тих ілюзій, які відокремлюють людину від реального життя, й існують і розвиваються паралельно до того, що відбувається у житті. У Василя процес руйнування ілюзій особливо болісний через його надмірну зосередженість на ілюзорному.

Василь лякається своїх прозрінь, коли він починає усвідомлювати примарність того, що повністю поглинало його увагу. Для нього втрата тих ілюзій дорівнює втраті звичного смислу, він спостерігає й емоційно переживає, як змінюються його відчуття і сприйняття на прямо протилежні: «Коли оглянусь на минуле, / В очах аж темно стане: / Щасливе все – тепер нечуле, / Й бридке – колись кохане...» [2, с. 112].

«Шукав я Щастя спраглим скоком, / Воно ж втікало, мов та тінь, / Й пізнав на старість, що під боком, / В мені самім його глибінь...» [2, с. 116].

Поглиблення розкриття принципів внутрішньої впорядкованості та моральних основ буття відбувається у другій дії твору під назвою «Щастя людини – в гармонії її духових сил». Іван Огієнко зосереджує увагу на понятті єдності, що розширює межі розуміння в осягненні особистісної сутності через злагодженість усіх її складових. «Автор стверджує врівноважене співіснування різних частин, які разом складають нерозривну цілісність. Протиборство цих частин неминуче призводить до страждань» [1, с. 87]. За допомогою раціонального підходу чітко визначаються проблеми, від яких потерпає особистість Василя, і водночас окреслюється ідея єдності, що знімає суперечності і протиборств'о: «Чого ви завжди, як ті півні? / Без сварки вам немає й дня, – / У бога всі ми милі й рівні, / Галузки всі одного пня» [2, с. 122].

Іван Огієнко показує непростий шлях до первинної першопочаткової єдності, про яку людина забуває, потрапляючи під вплив різних дезінтегруючих факторів, що призводить до внутрішнього особистісного розділення. Тому драматург використовує засоби художньої умовності для визначення позиції кожної з розз'єднаних частин особистості Василя: «...Душа, Серце, Тіло й Розум...проводять дискусію про найголовніше в житті своєї Людини – про Щастя...» ...[2, с. 117]. Поняття щастя, первинно цілісне, постає в різних тлумаченнях через проекції душі, серця, тіла і розуму. Проте з розвитком дії у творі віднаходяться глибинні першооснови, які поєднують поверхові розрізнення у цілісне розуміння, спрямоване на осягнення глобального духовного досвіду.

З позиції фізичного втілення визначається ідея незнищенності матеріального, його перетворень, існування у різних формах. Тілесна складова Василя проголошує: «Я невмируще, як тварина, / Міняю тільки форму в творі, / Сестра мені – ніжна билина, / Брати мої – пташки та Зорі... // Ніщо безслідно не зникає / У цілім Божім Світотворі, / Тому й мені кінця немає / В біжучім вічнім перетворі» [2, с. 121]. Драматург, показуючи фізичну субстанцію, підводить до поняття про її внутрішнє одухотворення.

Проте людське життя переповнене постійною боротьбою, насамперед внутрішньою, через неузгодженість. З позиції всеохоплюючого розуму, втіленого в образі Ангела-охоронця, який відчуває сутність духовної єдності, постійне протиборство різних начал призводить до : «І завжди так ведеться звіку: / Душа та Тіло йдуть невраз, / А це загибель Чоловіку, / Й в незгоді Дух йому погас... // Погляньте, – онде ваша жертва, / Що Щастя прагла цілий вік, – / Лежить безсила, напівмертва: / Це гордий Божий Чоловік!» [2, с. 125]. Підкреслюються сховані у людині безмежні можливості, які використовуються не за призначенням, – внутрішня беззмістовна боротьба повністю виснажує, позбавляючи людину спроможності відчувати власну духовну величність.

Драматург зображає підсвідомі процеси за допомогою абстрактних образів, коли Василь поринає у сон чи забуття, зосереджуючи увагу на особливостях кожної сфери людської особистості; та водночас паралельно висвітлює стан свідомості головного героя. У Василя кристалізується думка про власну роздвоєність, зумовлену самою природою людини, що поєднує фізичні і духовні аспекти, як причину нескінченних страждань і хибних рішень.

Тому уявлення про щастя, яке стає предметом пошуку всіх дійових осіб містерії, насамперед Василя, зазнають істотних змін впродовж життя. Досвід земного життя призводить до розкриття природно закладеної істини, яку озвучує Тіло Василя, – щастя обумовлюється злагодженістю усієї людської істоти: «Ми мусим жити тільки в згоді, / І Зло з Землі тоді мине, / Сваритись нам безкарно годі, – / Хай світить Щастя нам ясне!» [2, с. 130].

Душа, Серце, Розум Василя репрезентують різні концепції щастя, які загалом обумовлені необхідністю втілення духовного потенціалу. Досягнення духовної першооснови, обумовленої ідеєю єдності, означає припинення безкінечної боротьби і

розкриття ілюзорності розрізнених і обмежених уявлень: «Бо тільки в згоді Духа й Тіла / Засяє щедро Щастя нам, / Й тоді Господня думка сміла / Відкриється Його синам» [2, с. 132].

Щастя, яке визначається внутрішньою гармонійною узгодженістю, спрямованою на духовні цілі, реалізується у матеріальному світі через творчу працю і у служінню народів. Іван Огієнко розглядає індивідуальне буття людини у нерозривному зв'язку із народним життям, а служіння народів загалом у його філософсько-релігійній концепції, стає необхідною складовою служіння Богові.

Ангел-охоронець у містерії окреслює спосіб досягнення необхідної духовної єдності: «Хай Розум, Воля й Серце в Тілі / З Душею в злагоді живуть, / Тоді Сини ви орлокрилі, / Й щаслива буде ваша путь!» [2, с. 137].

Внутрішні відчуття, які нагадують про призабутий зв'язок зі сферою духу, також є вказівниками до осягнення своєї внутрішньої сутності. Ангел вказує на первинну необхідність самоусвідомлення, оскільки саме цим визначається відчуття щастя – здатністю усвідомлювати власну цілісність; внутрішня фрагментація особистості, зумовлена різнонаправленими прагненнями, призводить до внутрішньої боротьби, яка асоціюється із стражданням, відриває людину від її істинної сутності та змушує шукати щастя у зовнішньому світі, де вона не може його знайти у стані внутрішньої спустошеності: «Бо Щастя правдиве лиш в тому, / Щоб чутиш щасливим самому!» [2, с. 145].

Ангел звертає увагу на примарність принад зовнішнього світу, які відволікають увагу від головного – внутрішніх відчуттів, від того, що визначається Серцем. Наголошується на багатовимірності й невизначеності життя: «Дорога до Щастя простора, / Та часто воно – лиш омана, / Й сміється з нас дійсність сувора, / Що пестила нас, як кохана» [2, с. 143]. Ангел говорить про переходи від безмежної радості до безмежного горя у людському житті. Врівноваженість різних начал, які не протистоять одне одному, а правильно взаємодіють, структурує мінливе земне життя, являє собою те, що триватиме, коли все закінчиться: «Все Щастя Людини в спокої, / В гармонії Духа та Тіла...» [2, с. 154].

Осягнення Божественної істини визначає спосіб гармонійного існування людини у світі – чим менше відхилення, тим більше відчуття щастя, яке на рівні земного життя реалізується у творчій праці, що також є виявленням духовного потенціалу: «Найбільше Щастя – жити з Богом / Усе життя у згоді повній, – / Щоб пахло Райським нам Чертогом / У праці відданій, любовній!» [2, с. 156].

Духовна першооснова у містерії Івана Огієнка «До Щастя!» є необхідною умовою існування людини і фізичного світу. Драматург підкреслює взаємозв'язок людини і всесвіту, що відображає божественне творення; людини і божественної свідомості. Взаємовідображення зовнішнього і внутрішнього також постає через розуміння жертвовності як необхідної складової щастя. Жертвовність визначається як здатність використати власні ресурси заради єдиного цілого, що може сприйматися по-різному, як колективний інтелект, у якому увиразнюється національний компонент; як Божественна істина.

Висновки. У містерії пропонується своєрідне розуміння осмисленого страждання – правильність обраного шляху і відчуття єдності дає можливість пройти крізь випробування з відчуттям власної сили. Внутрішня сила, яка асоціюється з розширенням меж людської свідомості у результаті здобуття досвіду і відповідного його використання, спрямовує людину та допомагає відрізнити істинне щастя від оман.

У зрілому віці головний герой містерії Василь приходиться до розуміння людського життя як постійної боротьби між тілом і душею, між небесним і земним, що призводить до роздвоєння, робить людину слабкою. Він говорить про щастя, яке осягається у спокої, коли збирається його родина. Кожен з них, Василь, Марина, Іван шукали ефемерного щастя, розтративши при цьому всі сили на здобування ілюзорних

надбань. Проте життєві перипетії привели їх до розуміння справжніх цінностей – тих, якими вони нехтували, зосередившись на зовнішніх пошуках.

В осмисленні складних проблем духовного розвитку та становлення людини Іван Огієнко увиразнює філософський та релігійний аспект, що створює багатозарову художню структуру містерії «До Щастя!». «Своєрідність тієї художньої реальності, яку він створює, визначається значною мірою умовності, різноманітних внутрішніх перетворень та контрастних зіставлень» [1, с. 90]. Драматург спостерігає за внутрішніми зрушеннями, які призводять до формування нового світогляду. Він зображає процес зміни парадигм у свідомості дійових осіб: перехід від егоїстичного до гуманістичного світосприйняття, який для них є болісним, оскільки змушує цілковито змінювати внутрішню ідентифікацію через її відпрацьованість, непридатність. Іван Огієнко показує шлях від зовнішнього, яке поглиблює відбуття внутрішньої кризи, до внутрішнього, що наповнює життя героїв втраченим смыслом. Людська свідомість у творі знає різних перетворень задля усвідомлення глибинних принципів і закономірностей буття.

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ ИДЕИ ДУХОВНОСТИ В МИСТЕРИИ ИВАНА ОГИЕНКО «К СЧАСТЬЮ!»

В. П. Атаманчук, канд. филол. наук, докторант
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина
E-mail: victoriaatamanchuk@gmail.com

Статья посвящена раскрытию художественной концепции Ивана Огиенко, воплощенной в мистерии «К счастью!». В статье проанализированы особенности идейно-художественного содержания произведения, подчеркнута своеобразие художественной репрезентации через усиление философского и религиозного аспектов. Определен основной конфликт мистерии, который основывается на противостоянии земного и духовного. Исследованы формы художественной условности, использованные драматургом для раскрытия личностных противоречий, которые определяют характер конфликта в произведении. Прослежены способы художественной реализации категории духовности в мистерии.

Исследуются способы художественного отображения личности главного героя произведения - Василя. Прослеживается, как драматург, используя формы художественной условности, раскрывает процессы, происходящие в подсознании героя.

Ключевые слова: мистерия, Иван Огиенко, духовность, конфликт, действующие лица, развитие действия, художественная условность.

SPIRITUALITY CONCEPT AESTHETICAL REALIZATION IN IVAN OHIENKO'S PLAY «TO HAPPINESS!»

V. P. Atamanchuk, PhD
Taras Shevchenko National University,
Volodymyrska str, 60, Kyiv, 01033, Ukraine
E-mail: victoriaatamanchuk@gmail.com

The article is devoted to defining Ivan Ohienko aesthetical conception realized in mystery «To Happiness!». Aesthetical peculiarities of a play are analyzed in the article, main problems are investigated, philosophical aspects of its interpretation are defined. It is claimed that philosophical and religious aspects are necessary components for understanding aesthetical paradigm of a play. The main conflict in the play is analyzed as such that is based on opposition of physical and spiritual origins. It is defined which forms of artistic convention are used for displaying personal contradictions, that specify the character of a conflict in a play. Methods of spiritual ideals artistic realization in the play are shown.

The main object of depiction in the play – personality of main hero Vasyl. The playwright displays subconscious processes using abstract images, when Vasyl dreams, paying attention to distinguishing every sphere of human personality namely Mind, Heart, Soul, Body etc. Simultaneously Ivan Ohienko shows the state of his consciousness. So, the author finds the ways to depict formation of thought about different component of hero's nature, that combines physical and spiritual aspects.

Key words: mystery, Ivan Ohienko, spirituality, conflict, the characters, development of action, artistic convention.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митрополит Іларіон. Книга нашого буття на чужині. Бережимо все своє рідне! Ідеологічно-сторичні нариси / Митрополит Іларіон. – Вінніпег : Українське Наукове Богословське товариство, 1956. – 169 с.

2. Митрополит Іларіон. Твори. Філософські містерії / Митрополит Іларіон. – Вінніпег : Trident Press Ltd, 1957. – Т.1. – 336 с.
3. Тимошик М. С. Голгофа Івана Огієнка: українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності / М. С.Тимошик. – К. : Заповіт, 1997. – 231 с.
4. Тимошик М. «Лишусь навіки з чужиною...». Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. – К. : Наша культура і наука; Вінніпег : Український православний Собор Св. Покрови, 2000. – 548 с.
5. Тіменик З. Ідеї філософії релігії у контексті української духовної культури: 30-ті роки XIX ст. – 80-ті роки XX ст. : монографія / З.Тіменик. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 312 с.
6. Тіменик З. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). Життєписно-бібліографічний нарис. Наукове товариство імені Шевченка у Львові. Визначні діячі НТШ, № 6. / З. Тіменник. – Львів, 1997. – 230 с.
7. Шулик П. Л. Перше братовбивство в контексті батьківського гріха: переосмислення Каїнового сюжету в містерії Івана Огієнка «Каїн і Авель» і поезії Дана Пагіса «Написано олівцем в опечатаному вагоні» / П. Л. Шулик // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник : серія філологічна / ред. Л. М. Марчук, В. П. Атаманчук та ін. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. – Вип. XIV. – С. 384-390.
8. Атаманчук В. П. Духовний ідеал у містерії Івана Огієнка «До Щастя!» / В. П. Атаманчук. // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник : серія філологічна / ред. Л. М. Марчук, В. П. Атаманчук та ін. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – Вип. XII. – С. 16-19.
9. Атаманчук В. П. Змістові параметри духовності в українській літературі першої половини XX ст. : навчальний посібник / Вікторія Атаманчук. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута»», 2017. – 106 с.
10. Атаманчук В. П. Осмислення духовно-етичних проблем у містерії Івана Огієнка «Остання хвилина» / В. П. Атаманчук. // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник : серія філологічна / ред. Л. М.Марчук, В. П. Атаманчук та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – Вип. XIII. – С. 15-17.

REFERENCES

1. Mytropolyt Ilarion. (1956). *Knyha nashoho buttia na chuzhyni. Berezhimo vse svoje ridne! Ideolohichno-storychni narisy* [The book of our being in a foreign country. Let's keep all your own! Ideological and stylistic essays]. Vinnipeg: Ukrainske Naukove Bogoslovske tovarystvo.
2. Mytropolyt Ilarion. (1957). *Tvory. Filosofski misterii* [Writings. Philosophical mysteries] (vol. 1). Vinnipeg: Trident Press Ltd.
3. Tymoshyk, M. S. (1997). *Gholhofa Ivana Ohienka: ukrainoznavchi problemy v derzhavotvorchii, naukovii, redaktorskii ta vydavnychii diialnosti* [Golgotha of Ivan Ogienko: Ukrainian-language problems in state-building, scientific, editorial and publishing activities]. Kyiv, Ukraine: Zapovit.
4. Tymoshyk, M. (2000). «*Lyshusia naviky z chuzhynoiu...*». *Mytropolyt Ilarion (Ivan Ohienko) i ukrainske vidrodzhennia* ["I will stay forever with a strange land...". Metropolitan Hilarion (Ivan Ohienko) and Ukrainian renaissance]. Kyiv, Ukraine: Nasha kuljtura i nauka; Vinnipeg: Ukrainskiy pravoslavnyy Sobor Sv. Pokrovy.
5. Timenyk, Z. (2014). *Idei filosofii relihii u konteksti ukrainskoi dukhovnoi kultury: 30-ti roky XIX st. – 80-ti roky XX st.* [The Ideas of the Philosophy of Religion in the Context of Ukrainian Spiritual Culture: 30s years of the 19th Century. - 80th years of the 20th century]. Lviv, Ukraine: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky.
6. Timenyk, Z. (1997). *Ivan Ohienko (Mytropolyt Ilarion). Zhytpepysno-bibliohrafichny narys. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka u Lvovi. Vyznachi diiachi NTSh* [Ivan Ogienko (Metropolitan Ilarion). Life-bibliographic essay. Scientific Society named after Shevchenko in Lviv. Prominent figures of NTSh], 6. Lviv, Ukraine.
7. Shulyk, P. L. (2017). *Pershe bratovbyvstvo v konteksti batkivskoho hrikha: pereosmyslennia Kainovoho suzhetu u misterii Ivana Ohienka "Kain i Avel" i poeziji Dana Pahisa «Napysano olivysem v opechatanomu vahoni»* [The first fratricide in the context of parental sin: reinterpretation of the Cain plot in the mystery of Ivan Ogienko "Cain and Abel" and the poetry of Dana Pegis "Written in a pencil in a sealed carriage"]. In L. M. Marchuk, V. P. Atamanchuk, et al. (Eds.), *Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita: naukovyi zbirnyk: seriia filolohichna*, XIV, 384-390. Kamianets-Podilskyi, Ukraine: Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko.
8. Atamanchuk, V.P. (2015). *Dukhovnyj ideal u misteriji Ivana Oghijenka «Do Shhastja!»* [Spiritual Ideal in the Mystery of Ivan Ogienko "To Happiness!"]. In L. M. Marchuk, V. P. Atamanchuk, et al. (Eds.), *Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita: naukovyi zbirnyk: seriia filolohichna*, XII, 16-19. Kamianets-Podilskyi, Ukraine: Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko.
9. Atamanchuk, V. P. (2017). *Zmistovi parametry dukhovnosti v ukrainskij literaturi pershoji polovyny XX st.:* [The semantic parameters of spirituality in the Ukrainian literature of the first half of the twentieth century]. Kamianets-Podilskyi, Ukraine: TOV Drukarnia Ruta
10. Atamanchuk, V. P. (2016). *Osmyslennia dukhovno-etychnykh problem u misterii Ivana Ohienka «Ostannia khvylyna»* [/ In L. M. Marchuk, V. P. Atamanchuk, et al. (Eds.), *Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita: naukovyi zbirnyk: seriia filolohichna*, XIII, 15-17, Kamianets-Podilskyi, Ukraine: Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko.

Надійшла до редакції 2 листопада 2017 р.